

مقاله پژوهشی: نقش عوامل اقتصادی در عادی‌سازی روابط رژیم صهیونیستی با کشورهای غرب آسیا^۱

ابوالفضل کاوندی کاتب،^۲ داوود بهمنش^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۲۰

چکیده

تحرک اقتصادی، فناوری و توسعه‌یافتگی ظاهری رژیم صهیونیستی، سیمای دلپذیری برای برخی دولت‌های منطقه در عادی‌سازی روابط با این رژیم را داشته است. پرسش اساسی مقاله حاضر آن است که عوامل اقتصادی تا چه میزان در همگرایی و واگرایی رژیم صهیونیستی با کشورهای غرب آسیا تأثیرگذار بوده و در عادی‌سازی روابط رژیم طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۲ میلادی چه نقشی داشته است. مقاله از جنبه هدف، جزء پژوهش‌های کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. به دلیل مطالعه گذشته‌نگر، از منابع و اسناد کتابخانه‌ای و برای تکمیل ناشناخته‌ها، مصاحبه‌ای نیز با ۶ نفر از متخصصان صورت گرفت. نتایج نشان داد، با وجود اهمیت نقش عوامل اقتصادی، اما این عامل هنوز نتوانسته ماهیت ستیزه‌جویانه و اشغالگر رژیم صهیونیستی در نزد مردم منطقه را توجیه کند. رژیم با وجودی که در راهبردهای کوتاه‌مدت و بلندمدت خود، اقتصاد را به عنوان یک پیشران مهم در توسعه روابط و عادی‌سازی در منطقه مدنظر داشته، اما با بررسی تک‌تک کشورهای منطقه روشن شد، این عامل چندان در عادی‌سازی روابط نقش بارزی نداشته است.

کلیدواژه‌ها: رژیم صهیونیستی، روابط اقتصادی، منطقه غرب آسیا، عادی‌سازی روابط.

۱ - این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان «موقعیت شناسی رژیم صهیونیستی از حیث نفوذ آن در منطقه» است که در پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس به انجام رسیده است.

۲ - استادیار گروه جغرافیا، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران، نویسنده عهده‌دار مکاتبات،

kateb@uma.ac.ir

۳ - پژوهشگر حوزه آینده پژوهی.

مقدمه

طبق داده‌های جهانی، رژیم‌صهیونیستی طی سال‌های ۱۹۶۰ تا ۲۰۲۰ میلادی، در شاخص‌هایی چون نرخ رشد سرانه تولید ناخالص داخلی،^۱ توسعه انسانی^۲ و...، همواره در میان برترین کشورهای جهان قرار داشته است. قدرت اقتصادی این رژیم چشمگیر است و دستیابی آن به فناوری‌های پیچیده برای تأثیرگذاری فراوان بر سازوکارهای منطقه‌ای و سیاست بین‌المللی، بر کسی پوشیده نیست (هیچکاک و دیگران، ۲۰۱۶: ۲۴). هدف این مقاله، بررسی نقش عوامل اقتصادی در عادی‌سازی روابط رژیم‌صهیونیستی با کشورهای غرب آسیا طی یک دهه گذشته است. به این منظور، با فرآیندهای روش‌شناسانه به شناخت، تبیین، کشف و ارزیابی روندها، نشانه‌ها و استراتژی‌های اقتصادی رژیم‌صهیونیستی در منطقه می‌پردازیم. اساس پژوهش بر شناخت واقعیت‌های استراتژیک و ژئوپلیتیک رژیم‌صهیونیستی طی یک دهه گذشته در گسترش ارتباطات و نفوذ منطقه‌ای در غرب آسیا با استفاده از اهرم اقتصادی است.

مراودات، مناسبات و نفوذ اقتصادی رژیم‌صهیونیستی در ۲۵ کشور غرب آسیا، شامل کشورهای آسیای مرکزی، منطقه قفقاز، شبه‌جزیره عربستان، منطقه شامات، عراق، ایران، ترکیه، پاکستان و افغانستان به عنوان قلمرو مکانی تحقیق بررسی خواهد شد. قلمرو زمانی مقاله نیز از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۲ میلادی است. رژیم‌صهیونیستی از اهرم اقتصادی در مراودات و تشویق کشورهای منطقه برای نزدیکی بیشتر به خود استفاده می‌کند. البته این اقتصاد تحت تأثیر منافع سیاسی و حمایت‌های ایالات متحده است. اقتصاد یک مؤلفه مهم و اولیه در همگرایی منطقه‌ای و بین‌المللی است. ضرورت توجه به این مؤلفه می‌تواند ما را در شناخت راهبردهای رژیم در عادی‌سازی روابط طی دهه گذشته و نیز در آینده فراهم سازد. اینکه رژیم‌صهیونیستی تا چه اندازه از این مؤلفه اقتصادی برای نزدیکی بیشتر به کشورهای منطقه استفاده کرده و آیا توانسته موفقیتی به دست آورد و یا خیر.

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

۱) پیشینه پژوهش

سیاست‌ها و استراتژی‌های اقتصادی رژیم‌صهیونیستی در منطقه را کمتر می‌توان در پژوهش‌ها دید. زمانی‌فراهانی (۱۳۹۷)، در پایان‌نامه «تحلیل وزن ژئوپلیتیکی اسرائیل در منطقه غرب آسیا»، مهم‌ترین شاخص‌های قدرت رژیم‌صهیونیستی را در عوامل نظامی، فرهنگی و به‌ویژه اقتصادی می‌بیند. رضایی

^۱GDP per Capita

^۲Human Development Index (HDI)

^۳Hitchcock and Others, 2016

(۱۴۰۰)، در رساله دکتری «بررسی راهبرد امنیت ملی اسرائیل در خاورمیانه (۲۰۱۸-۲۰۱۰)»، بیان می کند، یکی از استراتژی های امنیتی رژیم، تحکیم بناهای اقتصادی دوطرفه و چندگانه در منطقه است. احمدی، با مقاله «اسرائیل و کشورهای پیرامونی؛ نفوذ امنیتی با پوشش اقتصادی» (۱۳۹۶)، می آورد، رژیم در پوشش اقتصادی به دنبال عادی سازی روابط سیاسی و امنیتی با کشورهای منطقه است. کریمی پور (۱۴۰۰)، در «راهبرد دیپلماسی اقتصادی اسرائیل در منطقه خلیج فارس»، به این نتیجه رسیده که خلیج فارس، از مهم ترین پرونده ها در دیپلماسی اقتصادی رژیم است که به عادی سازی روابط با امارات و بحرین کمک کرده است. سعادتی پور (۱۳۹۲)، امیدی و خیری (۱۳۹۵) و محمدی گرمخانی (۱۳۹۶) نیز در پژوهش های خود بر استفاده از عامل اقتصادی رژیم صهیونیستی در گسترش نفوذ منطقه ای تأکید کرده اند.

اشتراکات: رویکردهای اقتصادی و توانایی های تکنولوژیک رژیم صهیونیستی، جذابیت های فراوانی را برای برخی کشورهای منطقه و گسترش روابط با آن فراهم کرده است. لذا عامل اقتصاد، گاه بهانه مهمی برای عادی سازی و برقراری روابط بوده که در برخی پژوهش ها به آن پرداخته شده است.

افتراقات: پژوهش های پیشین بیشتر به صورت موردی به روابط اقتصادی برخی کشورهای منطقه با رژیم صهیونیستی پرداخته اند. برای نمونه برخی جنبه های روابط اقتصادی رژیم با امارات متحده عربی و بحرین مطالعه شده یا به همسایگان رژیم پرداخته اند. این موضوع نیز بیشتر با نگاه امنیتی و سیاسی بوده و اقتصاد تنها گاهی در کنار دیگر عوامل بررسی شده و در متن پژوهش ها با عمق کمتری به آن پرداخته شده است.

نوآوری مقاله: نوآوری این مقاله، پرداختن به ابعاد مختلف اقتصادی و در ارتباط با تک تک کشورهای غرب آسیا با رژیم صهیونیستی است تا بتوان دید راهبردی و جامع تری درباره مسئله و موضوع اقتصادی این رژیم در روابط خارجی و عادی سازی روابط پیدا کرد. نوآوری دیگر مقاله آن است تا به سنجش اهمیت عامل اقتصاد در روابط رژیم با کشورهای غرب آسیا پرداخت که در پژوهش های گذشته دیده نشده است. لذا پژوهشی با این هدف مسبوق به سابقه نمی باشد.

۲) اهمیت اقتصاد در قدرت ملی

بسیاری درباره سرچشمه های قدرت، بُعد و یا ابعاد مختلفی را اشاره کرده و عوامل اقتصادی مانند تولید ناخالص داخلی، قدرت تکنولوژیکی، هزینه های تحقیق و توسعه^۱ و... اهمیت ویژه ای دارند (هوا لیو^۲ و دیگران، ۲۰۱۵: ۱۶۷۳). اقتصاد، یکی از ارکان مهم قدرت ملی است (حافظ نیا، ۱۳۹۶، شهلائی و همکاران،

۱۳۸۸: ۱۱۱؛ هومان، ۲۰۱۳: ۱۰) و در نظریه‌های موازنه قوا^۱ در روابط بین‌الملل، فراوان بدان اشاره شده است (مورگنتا، ۱۳۸۹: ۳۰۱-۲۸۷). اقتصاد یک عامل مهم در برقراری نفوذ سیاسی و استراتژیک بر ملت‌ها و کشورهاست (کاستا برانلی، ۲۰۱۸: ۴۰۳-۳۷۸؛ اتریونی، ۲۰۱۵: ۱۲۲-۱۱۹). اعمال قدرت اقتصادی در دسترسی به بازارهای بین‌المللی، افزایش موانع تجاری، سخت‌گیری در سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی و... از نمونه‌های نفوذ قدرت اقتصادی است (چان، ۲۰۱۷: ۲۴۵).

۳) نظریه حوزه یا منطقه نفوذ

نفوذ، برتری و تأثیرگذاری یک ملت یا قدرت بر دیگران است (اتریونی، ۲۰۱۵: ۱۲۲-۱۱۹). منطقه یا حوزه نفوذ،^۲ به سلطه یا نفوذ فرهنگی، اقتصادی، نظامی یا سیاسی یک کشور در منطقه‌ای بیرون از مرزهای خود و جدای از حاکمیتش اشاره دارد. نظریه‌پردازان بیشتر بر ایجاد و تعریف حوزه‌های نفوذ بین قدرت‌های بزرگ تمرکز دارند و کمتر به رابطه بین قدرت‌های تأثیرگذار و کشورهای تأثیرپذیر می‌پردازند (کاستا برانلی، ۲۰۱۸: ۴۰۳-۳۷۸). نفوذ، در طول تاریخ همواره وجود داشته و کشورها و قدرت‌ها به طور طبیعی خواهان گسترش حوزه نفوذ خود بر سرزمین‌ها و کشورهای دیگر بوده‌اند (ژیوبک، ۲۰۱۸: ۲۰۱). حوزه‌های نفوذ به دلیل رشد منافع ملی و شرایط پویای ژئوپلیتیکی سیال هستند و همواره باعث رقابت دائمی بین کشورها می‌شوند (همان). نفوذ ایدئولوژیک و ژئواستراتژیک اتحاد جماهیر شوروی و ایالات متحده آمریکا بر اعمار خود طی جنگ سرد، نفوذ و برتری بریتانیا و روسیه در بازی بزرگ قرن نوزدهم در آسیای مرکزی، افغانستان و ایران، نفوذ و تسلط ژاپن بر شرق آسیا و آلمانی‌ها بر اروپا پیش از جنگ جهانی دوم از نمونه‌های تاریخی است (چان و فریمن، ۲۰۲۲: ۲۰۲۲).

ایمانوئل والرشتاین، در نظریه نظام جهانی با رویکردی فرهنگی و کارکردی اقتصادی کوشید تا مناسبات بین عناصر مختلف نظام جهانی و شکل‌گیری حوزه‌های نفوذ را در چارچوب یک الگوی سه وجهی مرکز، پیرامون و نیمه‌پیرامون ارائه دهد. مرکز پیشرفته‌ترین فعالیت‌های اقتصادی را دارد و در ابعاد سیاسی، اقتصادی و نظامی، مسلط و از بیشترین قدرت نفوذ برخوردار است. نیمه‌پیرامون جایگاه میانه و کشورهای پیرامونی ضعیف هستند و نمی‌توانند سرنوشتشان را در صحنه بین‌المللی تعیین کنند (سیف‌زاده،

^۱Hurman

^۲Balance of power

^۳Costa Buranelli

^۴Etzioni

^۵Chan

^۶Spheres of Influence

^۷Zivec

^۸Chas And Freeman

۱۳۷۶: ۱۲۶-۱۲۵). کشورهای بریتانیا، ایالات متحده، فرانسه، هلند و... در گذشته از موقعیت مرکزی برخوردار بودند. جوزف نای در نظریه «قدرت نرم» در سال ۲۰۰۴، بر نقش تعیین کننده ابزارهای قدرت نرم در حوزه‌های فرهنگ، اطلاعات، رسانه و دیپلماتیک برای توسعه حوزه نفوذ ژئوپلیتیکی، از طریق انتشار ارزش‌ها، الگوها، مزیت‌ها، سیاست‌ها، تولیدات، نوآوری‌ها و علایق تأکید دارد. منابع قدرت نرم از طریق دیپلماسی و معماری هنری و ذوقی، تصویرسازی هویت ملی، جنگ روانی، دیپلماسی فرهنگی، تبلیغات، دیپلماسی علمی و آموزشی و... اعمال می‌گردد (نای، ۱۳۸۳: ۳۹-۱).

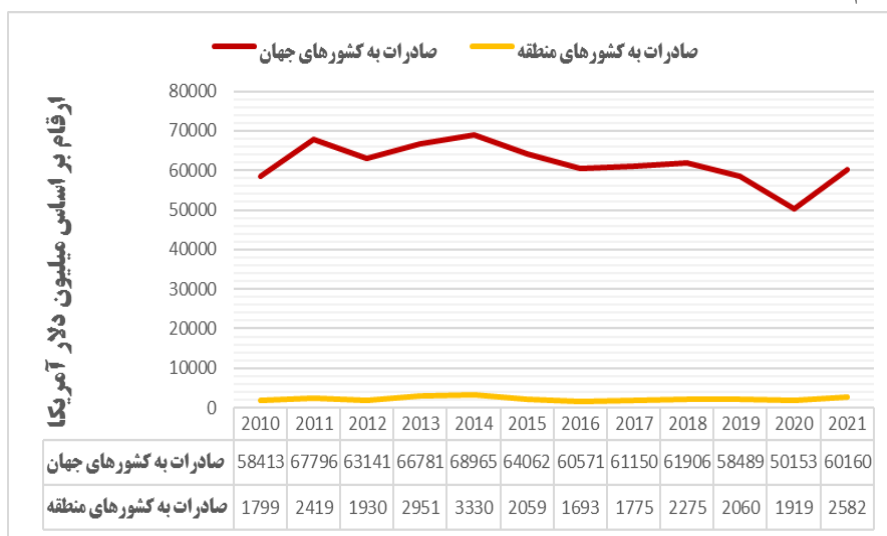
اما کاستا برانلی^۱ توضیح می‌دهد، امروز نگاه سنتی به نفوذ منطقه‌ای، همچون برتری فرهنگی و یا شکل دادن به هنجارهای حاکم بر فضای منطقه و نیز نظریه‌پردازی‌های سخت درباره نفوذ منطقه‌ای از طریق حذف رقیبان و یا به انقیاد درآوردن کشورهای کوچک، رنگ باخته است. این نگاه‌ها سنتی و مربوط به گذشته است. او می‌آورد، در نفوذ، باید ساختارهای اجتماعی را در نظر گرفت که در آن کشورهای قدرتمند به عنوان عناصر تأثیرگذار و کشورهای ضعیف به عنوان عناصر تأثیرپذیر هر دو درگیر مسایل و اعمالی هستند که شخصیت منطقه را شکل داده و از آن طریق نفوذ را آرام پیش خواهد برد. در نظریه برانلی، کشورها به جای رقابت و مبارزه با یکدیگر، برای به حداکثر رساندن قدرت خود، به دنبال حفظ درجه خاصی از همزیستی مسالمت‌آمیز با یکدیگر هستند و با تکیه بر هنجارهای مورد توافق مانند احترام به حاکمیت یکدیگر، منافع و ارزش‌های مشترک، قوانین و نهادهای مشترک، قواعد حقوق بین‌الملل و پروتکل‌های دیپلماتیک و... بر نفوذ خود می‌افزایند (کاستا برانلی، ۲۰۱۸: ۴۰۳-۳۷۸). بنابراین رژیم صهیونیستی می‌کوشد با مؤلفه‌هایی چون اقتصاد، به گسترش نفوذ و تعامل منطقه‌ای دست یابد.

روش‌شناسی تحقیق

در این پژوهش، از منابع اسنادی، آمارنامه‌های معتبر ملی و بین‌المللی کشورهای منطقه و رژیم صهیونیستی و مصاحبه با نخبگان، استفاده شده است. پژوهش از جنبه هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری نیز شش نفر متخصص هستند که با روش گلوله با آن‌ها مصاحبه شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌های کتابخانه‌ای از روش تحلیل محتوا و برای داده‌های میدانی نیز از روش تحلیل مضمون استفاده شد. قلمرو مکانی پژوهش نیز ۲۴ کشور غرب آسیا و قلمرو زمانی، سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۲ میلادی است.

یافته ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

رژیم صهیونیستی اولویت خود را به تقویت بخش‌های داخلی و ارتباط با مراکز تحقیق و توسعه و تولید با ارزش افزوده مانند دارو، کالاهای کشاورزی، گردشگری و خدمات داده است. کشف ذخایر گاز در مدیرانه نیز نگرانی درباره امنیت انرژی آن را کم کرده است. در دهه گذشته، رژیم با گسترش رفاه اجتماعی، شاهد رشد ثبات مالی و افزایش سطح زندگی بوده، اما همزمان شاهد نابرابری‌های فزاینده‌ای در ثروت و پخش درآمد و افزایش هزینه مسکن بوده است (لویت، ۲۰۱۶: ۱۰۹-۱۰۷). برقراری روابط اقتصادی با کشورهای مسلمان، یکی از اهداف رهبران صهیونیستی است؛ اما رژیم برای تبدیل شدن به قطب اقتصادی منطقه با موانع جدی روبه‌روست (اخوان کاظمی و دیگران، ۱۳۹۶: ۲۱). طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱، رژیم، با حداقل ۵۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ و حداکثر ۶۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۴، از بزرگترین صادرکنندگان کالا در میان کشورهای منطقه بود.^۲ کشورهای منطقه در بیشترین حجم واردات، طی سال ۲۰۱۴، تنها ۴,۸٪ از کالاهای این رژیم را وارد کرده و ۹۵,۲٪ از صادرات رژیم به دیگر کشورهای جهان انجام شده است. این مهم نشان می‌دهد: (۱) کشورهای منطقه برخورد قهرآمیزی با رژیم دارند و (۲) رژیم صهیونیستی علاقه‌ای به انجام مبادلات تجاری با کشورهای منطقه ندارد. هرچند گزینه نخست محتمل‌تر است.

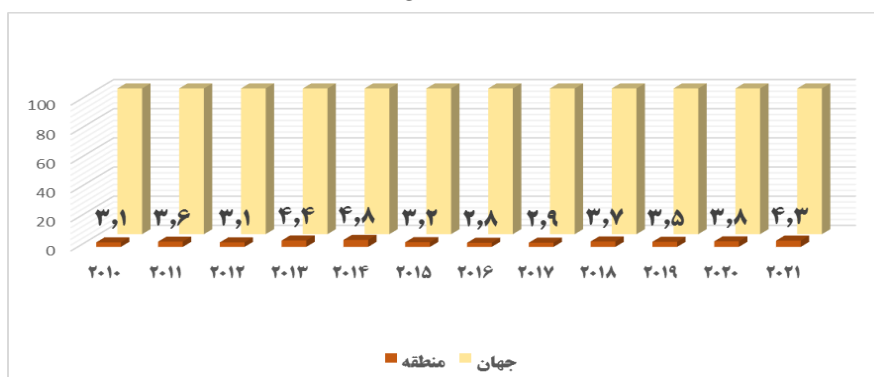

Levite

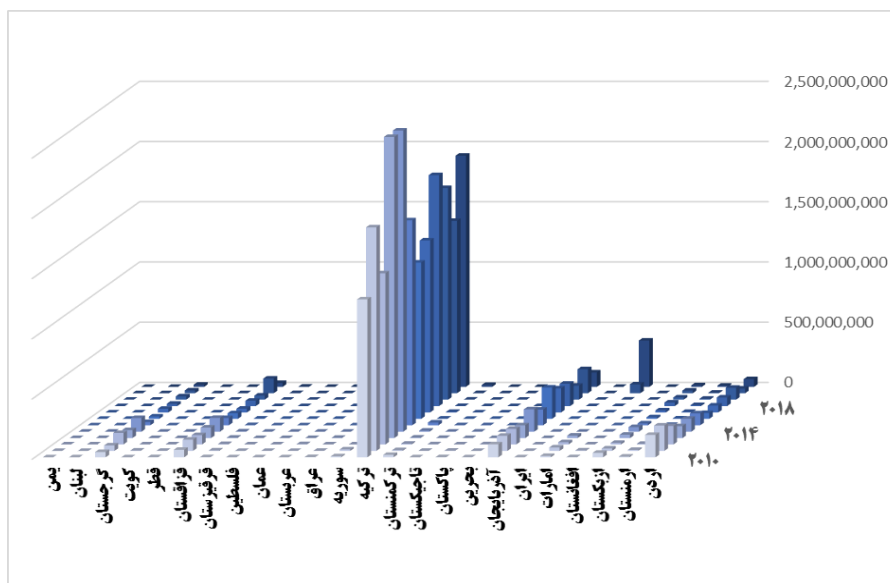
۲ داده‌های آماری و اطلاعات صادرات و واردات رژیم صهیونیستی در این بخش و جدول‌های شماره ۱ تا ۵ این مقاله از سایت‌های جهانی اقتصاد تجارت (tradingeconomics)، سازمان ملل (comtradeplus.un.org)، گلوبال ترید (globaleedge) و آی.سی.سی (oec) استخراج شده و توسط نویسندگان و متناسب با نیاز مقاله تهیه و تنظیم شده است.

شکل شماره ۱، مقایسه صادرات رژیم صهیونیستی به کشورهای غرب آسیا و جهان (ارقام به میلیون دلار)

صادرات رژیم صهیونیستی به کشورهای منطقه طی سال های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۴، روندی صعودی داشت و در سال ۲۰۱۴، همزمان با ظهور داعش، به اوج خود رسید که ۴,۸٪ از کل صادرات و معادل ۳,۳۳ میلیارد دلار بود. پس از افت دو ساله، از سال ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۱، رژیم در تلاش برای برقراری روابط اقتصادی بهتر با کشورهای منطقه، صادرات خود را به آنها افزایش داد و از ۲,۸٪ از کل صادرات در سال ۲۰۱۶ به ۴,۳٪، معادل ۲,۵۸ میلیارد دلار رساند. با وجود روند صعودی صادرات، کشورهای منطقه باز هم در چرخه صادراتی این رژیم نقش چندانی ندارند و سهم بازار کشورهای غرب آسیا از محصولات صهیونیست ها طی ۱۲ سال گذشته، کمتر از ۳,۵٪ بوده است.

شکل شماره ۲، درصد صادرات رژیم صهیونیستی به کشورهای غرب آسیا نسبت به کل کشورهای جهان

شکل شماره ۳، روند صادرات رژیم صهیونیستی به کشورهای غرب آسیا از ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱ میلادی به دلار در بررسی موردی کشورهای منطقه، می‌توان آن‌ها را به سه دسته تقسیم کرد. نخست کشورهایی که در دوازده سال گذشته همواره مقصد کالاهای صهیونیستی بوده‌اند؛ شامل ۸ کشور ترکیه، اردن، آذربایجان، قزاقستان، گرجستان، ازبکستان، ترکمنستان و ارمنستان. دوم، کشورهایی که از رژیم صهیونیستی در مقاطعی واردات داشته و در مقاطعی این واردات به صفر رسیده؛ شامل ۱۲ کشور امارات، عراق، پاکستان، قطر، قرقیزستان، افغانستان، بحرین، تاجیکستان، عمان، عربستان، سوریه و کویت. سوم کشورهایی که واردات نداشته و یا واردات نزدیک به صفر بوده است؛ شامل ایران، لبنان، فلسطین و یمن. ترکیه، هفتمین مقصد بزرگ کالاهای رژیم صهیونیستی در جهان و نخستین در منطقه است. ترکیه همواره مقصد حداقل ۷۰٪ از کل کالاهای رژیم صهیونیستی در منطقه است. پس از ترکیه، کشورهای آذربایجان اردن و قزاقستان قرار دارند.

طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱، رژیم صهیونیستی با حداقل ۵۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۰ و حداکثر با ۹۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱، از بزرگترین واردکنندگان کالا در منطقه بوده است. کشورهای غرب آسیا در بیشترین میزان صادرات به رژیم صهیونیستی، طی سال ۲۰۲۱، ۹،۱ درصد از کل کالاهای وارداتی این رژیم را تأمین کرده‌اند. لذا استراتژی رژیم صهیونیستی همانند صادرات، در تأمین و واردات کالا از کشورهایی به جز کشورهای منطقه است. واردات از منطقه به جز مقطع ۲۰۱۶ که با یک افت شدید به ۹۰۹ میلیون دلار رسید، در دیگر سال‌ها و به‌ویژه از سال ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۱، روند صعودی داشته و در سال ۲۰۲۱ به بالاترین میزان، یعنی ۸ میلیارد و ۳۹۸ میلیون دلار رسید. رژیم صهیونیستی دو برابر صادرات خود به کشورهای منطقه، از آن‌ها واردات داشته و البته این بهانه‌ای برای جذب کشورهای منطقه است. با وجود روند صعودی در واردات، باز هم کشورهای منطقه در چرخه اقتصادی و تبادلاتی رژیم صهیونیستی نقش چندانی ندارند؛ چراکه سهم منطقه در تأمین کالاهای مورد نیاز این رژیم طی ۱۲ سال گذشته و به طور میانگین، ۷٪ بوده است. از این حیث کشورهای منطقه به دو دسته تقسیم می‌شوند: کشورهایی که به این رژیم صادرات دارند (۸ کشور ترکیه، آذربایجان، قزاقستان، امارات، گرجستان، اردن، ارمنستان و ازبکستان) و دوم کشورهایی که هیچ‌گونه صادراتی به آن نداشته و شامل ۱۶ کشور دیگر منطقه هستند.

بسیاری از کشورهای منطقه به این رژیم صادراتی نداشته‌اند. اقدام صهیونیست‌ها در واردات از این چهار کشور می‌تواند پیام معناداری داشته باشد که می‌کوشد تا کشورهای منطقه را به خود وابسته‌تر کند. البته کشورهای منطقه نیز به جز منابع خام، توان تأمین کالاهای رژیم صهیونیستی را ندارند.

روابط و نفوذ اقتصادی رژیم صهیونیستی در غرب آسیا

منطقه قفقاز

از ابتدای دهه ۱۹۹۰ میلادی که روابط سیاسی آذربایجان و رژیم صهیونیستی شکل گرفت، روابط تجاری و اقتصادی آن‌ها رشد کرد (بورتمن^۱، ۲۰۰۶). الهام علی‌اف رئیس‌جمهور آذربایجان در سال ۲۰۰۹، روابط اقتصادی و سیاسی دو کشور را به یک کوه یخ تشبیه کرد که تنها یک دهه آن در معرض دید و نه دهه آن محرمانه است (پری^۲، ۲۰۱۲). ارتباطات یکی از مهم‌ترین بخش‌های همکاری بوده و عمده سهام دو شرکت فناوری ارتباطات آذربایجان به نام‌های بیزک و باکسل در مالکیت شرکت‌های صهیونیستی است (همان). در سال ۲۰۱۷، دو طرف متعهد شدند که از اخذ مالیات مضاعف بر کالاهای صرف نظر کرده و روابط اقتصادی را توسعه دهند (مهدی‌اف^۳، ۲۰۱۷). میانگین صادرات رژیم صهیونیستی به آذربایجان در ۱۲ سال گذشته، سالانه بیش از ۱۶۰ میلیون دلار بوده و روند طی شده با وجود سینوسی بودن، رو به تزاید است. گویا میزان صادرات کالا در سال ۲۰۲۰ به آذربایجان که بالغ بر ۱۹۹ میلیون دلار بود، به جز حوزه دفاعی است (جروزالم‌پست^۴، ۲۰۲۱/۰۷/۲۹). هرچند صهیونیست‌ها چهلمین شریک تجاری آذری‌ها هستند و این مهم در آن سوی نیز برای صهیونیست‌ها جاری است، اما ارتباط خارج از مسائل اقتصادی، بر نگرانی‌های امنیتی کشورهای منطقه دامن می‌زند.

آذربایجان با بیش از ۴۰ درصد، بزرگترین تأمین‌کننده نفت خام رژیم صهیونیستی است (مؤسسه واشنگتن^۵، ۲۰۱۸). نفت از راه خط لوله باکو-تفلیس-جیحان به رژیم صهیونیستی منتقل می‌شود و از مهمترین طرح‌های مشترک اقتصادی است (شکری^۶، ۲۰۲۱). صادرات نفت آذربایجان طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱، سالانه ۴۰۰ میلیون دلار بود (دپارتمان امور اقتصادی و اجتماعی^۷).

^۱Bourtman

^۲Perry

^۳Mehdiyev

^۴The Jerusalem Post

^۵Washington Institute

^۶Shokri

^۷Department of Economic and Social Affairs

۲۰۲۱). اتصال خط لوله اشکلون- ایلات به خط لوله ترانس- آدریاتیک^۲، به عنوان خط لوله انتقال گاز حوزه خزر به اروپا، از ظرفیت های همکاری در سال های آینده است (محمدیان و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۵۴). هم اکنون امکان ذخیره نفت آذربایجان در بندر ایلات فراهم است که از طریق خط لوله زمینی «EAPC» به اشکلون و بازارهای جهانی صادر می شود (هاآرتص^۳، ۱۴ اگوست ۲۰۲۱). میانگین صادرات آذربایجان به رژیم صهیونیستی، سالانه بیش از یک میلیارد دلار است. رژیم همواره جز پنج مقصد بزرگ صادراتی آذربایجان بوده و جایگاه مهمی در اقتصاد این کشور دارد. شرکت های صهیونیستی قرار است برای بازسازی منطقه قره باغ نیز شرکت کنند. یکی از راهبردهای رژیم صهیونیستی در همکاری اقتصادی با آذربایجان، جاسوسی از ایران است (شفیعی و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۱۸۷). در سال ۲۰۱۶، رهبران صهیونیستی و باکو تفاهم نامه در زمینه ارتباطات هوایی را نیز امضا کردند (شیرینف^۴، ۲۰۱۶). در سال ۲۰۱۷، قراردادهای متعددی در زمینه توسعه اقتصادی، کشاورزی و گردشگری با آذربایجان به امضا رسید (علیوا^۵، ۲۰۱۷). در سال ۲۰۲۱ نیز دفتر توسعه تجارت و گردشگری آذربایجان در رژیم صهیونیستی افتتاح شد.

گرجستان، دومین کشور قفقاز و ششمین مقصد کالاهای تجاری رژیم صهیونیستی طی سال های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱ میلادی در منطقه است. دو طرف در چارچوب قراردادهای اقتصادی، در حوزه تجارت الکترونیک، ارتباطات، کشاورزی، گردشگری، سرمایه گذاری، آموزش و تحقیقات همکاری می کنند (وزارت امور خارجه رژیم صهیونیستی، ۲۰۲۲). روند واردات گرجستان از رژیم، سالانه ۴۴ میلیون دلار است. گرجستان، پنجمین صادرکننده کالاهای تجاری به رژیم صهیونیستی در غرب آسیاست و از سال ۲۰۱۳ تاکنون این روند رو به گسترش است؛ چنانکه از ۲،۴ میلیون دلار در سال

۲Eilat-Ashkelon Pipeline

این خط لوله به طول ۲۵۴ کیلومتر در سال ۱۹۶۹، به صورت مشترک توسط ایران و رژیم صهیونیستی ساخته شد. ایران سهمی ۵۰ درصدی در ساخت و مالکیت آن دارد.

۳Trans Adriatic Pipeline

این خط لوله ۸۷۸ کیلومتر طول دارد که در سال ۲۰۲۰ میلادی به بهره برداری رسید و میدان گازی شاه دنیز در جمهوری آذربایجان را به اروپا متصل می کند.

۴Europe Asia Pipeline Company Ltd

۵Haaretz

۶Shirinov

۷Aliyeva

۸Israel Ministry of Foreign Affairs

۲۰۱۳، به ۲۰٫۸ میلیون دلار در سال ۲۰۲۱ رسیده است. در سال ۲۰۱۰، دو طرف یک قرارداد اقتصادی در زمینه گردشگری و تسهیل حمل‌ونقل هوایی امضا کردند (جروزالم‌پست، ۲۰۱۰). صادرات رژیم صهیونیستی به ارمنستان در مقایسه با آذربایجان و گرجستان ناچیز است. صادرات رژیم به ارمنستان طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱، به ۷۰ میلیون دلار نمی‌رسد و میانگین آن سالانه ۵٫۷ میلیون دلار است. هیچ قرارداد تجاری عمده که در منابع و رسانه‌ها به آن اشاره شده باشد، میان این دو نیست. ارمنستان پیوسته روابط تجاری خود با رژیم را حفظ کرده و طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱، ۵۴ میلیون دلار به آن صادرات داشته است. میانگین سالانه صادرات، ۴٫۵ میلیون دلار است. اما روند واردات از ارمنستان توسط رژیم صهیونیستی نشان دهنده سیر صعودی آن است. هر هفته دو پرواز مستقیم از تل‌آویو به ایروان برقرار است. رژیم صهیونیستی و ارمنستان، طی ۱۳ سال گذشته، چهار تفاهم‌نامه امضا کرده‌اند که شامل (۱) موافقتنامه کشاورزی (۲۰۱۲)؛ (۲) کمک متقابل در امور گمرکی (۲۰۱۴)؛ (۳) موافقتنامه لغو شرایط روادید برای دارندگان گذرنامه دیپلماتیک (۲۰۱۷) و (۴) موافقتنامه اجتناب از مالیات مضاعف و جلوگیری از فرار مالیاتی (۲۰۱۷) است (وزارت امور خارجه ارمنستان، ۲۰۲۲). اما تحت تأثیر مسائل سیاسی، روابط اقتصادی دو طرف چشم‌گیر نیست و صهیونیست‌ها نیز علاقه‌ای به گسترش این روابط از خود نشان نداده‌اند.

آسیای مرکزی

رژیم صهیونیستی علاقه فراوانی برای گسترش روابط تجاری و سیاسی با کشورهای آسیای مرکزی، به ویژه ازبکستان دارد. ازبکستان دومین مقصد کالاهای صهیونیستی در آسیای مرکزی است. صادرات رژیم به ازبکستان طی دوازده سال گذشته هرگز به ۴۰ میلیون دلار نرسیده، اما تلاش برای برقراری روابط عمیق مشهود است. تا سال ۲۰۱۶، ازبکستان صادراتی به رژیم صهیونیستی نداشت؛ اما از سال ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۱، سالانه ۲٫۵ میلیون دلار کالا به رژیم صهیونیستی صادر شده است (اقتصاد تجارت، ۲۰۲۲). دو طرف با هدف توسعه روابط سیاسی و اقتصادی، برنامه‌های مختلفی را تدوین و اجرایی کرده‌اند؛ اقتصاد دیجیتال، بهبود سیستم دولت الکترونیک، توسعه محصولات نرم‌افزاری، فناوری اطلاعات و ایجاد پارک‌های فناوری (سفارت ازبکستان در رژیم صهیونیستی، ۱۷ اکتبر ۲۰۲۰)، آموزش نیروی انسانی، ارائه فناوری و آموزش‌های پزشکی، سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، گردشگری، بانک و فعالیت‌های مالی از آن جمله است. برنامه

پروازهای هفتگی به پایتخت‌های یکدیگر برقرار و شرکت‌های صهیونیستی مجازند که از حریم هوایی ازبکستان برای حمل و نقل استفاده کنند (کهیلانیوز؛^۱ ۳۱ دسامبر ۲۰۱۶).

شاکد^۲، وزیر رژیم صهیونیستی و خردینوف^۳، مشاور نخست‌وزیر ازبکستان، در ۲۷ ژوئیه ۲۰۲۲، توافقنامه‌ای برای استخدام و ورود کارکنان پرستاری ازبکستان به رژیم صهیونیستی امضا کردند (باسیست^۴؛ ۲۰۲۲). در سال ۲۰۱۰، شرکت‌های صهیونیستی با دریافت رایگان ۵۰۰ هکتار زمین در ازبکستان، فرآیند ساخت پارک فناوری کشاورزی را آغاز کردند. مسئله آب برای ازبکستان و در روابطش با رژیم صهیونیستی اهمیت دارد (باسیست، ۲۰۲۲). لذا قراردادهای متعددی در زمینه آب امضا شده که یکی از آن‌ها در سال ۲۰۲۱ بود (وزارت امور خارجه ازبکستان؛^۵ ۱۵ دسامبر ۲۰۲۱). دین اشمول الماس^۶، می‌نویسد، مناسبات اقتصادی ازبکستان و رژیم صهیونیستی رو به توسعه است و پس از امارات، ازبکستان می‌تواند شریک بزرگی در منطقه برای رژیم باشد (اسرائیل هیوم،^۷ ۲۰/۹/۲۰۲۱). صهیونیست‌ها ازبکستان را کشوری استراتژیک در آسیای مرکزی می‌دانند و از حجم تجارت اندک دوجانبه راضی نیستند.

سطح روابط اقتصادی تاجیکستان و رژیم صهیونیستی محدود و بیشتر در بخش کشاورزی است. طبق تفاهم‌نامه سال ۲۰۲۲، در شهر دوشنبه، دو طرف توافق کردند فعالیت در بخش‌های توسعه، علم، انرژی، کشاورزی و گردشگری را گسترش دهند. واردات تاجیکستان از رژیم صهیونیستی طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱، کمتر از ۵ میلیون دلار است. جز دو مقطع ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ که رژیم به آن صادرات نداشته، در دیگر مقاطع سالانه ۴۸۰ هزار دلار صادرات به تاجیکستان انجام شده است. این آمار با توجه به اقتصاد خرد تاجیکستان اهمیت دارد. اما در میزان صادرات تاجیکستان به رژیم صهیونیستی نیز طی این سال‌ها هیچ گزارشی مشاهده نشد. وجود ذخایر آنتیموان در تاجیکستان که در صنعت هواپیماسازی و صنایع نظامی کاربرد دارد، از دیگر دلایلی است که رژیم صهیونیستی در این کشور دنبال می‌کند.

صادرات رژیم صهیونیستی به ترکمنستان از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱ به صد میلیون دلار نمی‌رسد. اما شرکت‌های صهیونیستی نقش مهمی در فعالیت‌های آموزشی، مشاوره‌ای و البته سرمایه‌گذاری

^۱Kehila News Israel

^۲Ayelet Shaked

^۳Kharidin Khardinov

^۴Bassist

^۵The Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Uzbekistan

^۶Dean Shmuel Elmas

^۷Israel Hayom

در بخش کشاورزی ترکمنستان دارند. ترکمنستان علاقمند به کسب تجربه و دانش رژیم صهیونیستی در حوزه کشاورزی است. البته گویا بازارهای تجاری ترکمنستان ارزش چندانی برای شرکت‌های صهیونیستی ندارند. هرچند ترکمنستان ششمین ذخایر گاز طبیعی جهان را دارد، اما هنوز منابع موثقی از همکاری‌های دوجانبه در زمینه انرژی مشاهده نمی‌شود. رژیم در زمینه گاز روبه خودکفایی است و با وجود کشورهایمانند آذربایجان و قزاقستان، تمایلی به توسعه روابط در زمینه انرژی با ترکمنستان ندارد.

صهیونیست‌ها در ۱۲ سال گذشته، تنها ۱۸,۶ میلیون دلار صادرات به قرقیزستان داشتند و گاه این ارتباط قطع شده است. قرقیزستان برخلاف قزاقستان، ترکمنستان و ازبکستان منابع زیرزمینی و سوخت‌های فسیلی کمتری دارد و بیش از کشورهای همسایه نیازمند سرمایه‌گذاری و توسعه است. این موضوع باعث شده که به رژیم صهیونیستی به عنوان یک شریک اقتصادی مناسب بنگرد. در سال ۲۰۲۰، قرقیزستان و رژیم صهیونیستی یک قرارداد در زمینه توسعه آموزشی و خدمات پزشکی، گردشگری و کشاورزی امضا کردند (خبرگزاری خبر قرقیزستان؛ ۱۷ سپتامبر ۲۰۲۰). در سال ۲۰۲۲، شهروندان قرقیزستان مجوز مهاجرت کاری در خاک رژیم صهیونیستی را دریافت کردند (خبر آسیای مرکزی؛ ۱۲ مارس ۲۰۲۲). در قرارداد دیگری رژیم صهیونیستی متعهد شد، در هر دو حوزه کشاورزی و مدیریت منابع آب برای قرقیزستان، ضمن ارائه تجهیزات، علم و فناوری، فعالانه در پرورش نیروی انسانی مشارکت کند (آذرنیوز؛ ۲۰۱۴). گذشته از این، ساخت کارخانه داروسازی در قرقیزستان، در سال ۲۰۲۲ نیز کلید خورد (محرم‌اف؛ ۲۰۲۲). جذابیت‌های اقتصادی قرقیزستان برای رژیم صهیونیستی در حوزه واردات اندک است.

رژیم صهیونیستی سالانه ۸۰ میلیون دلار به قزاقستان صادرات دارد و می‌کوشد تا با گسترش روابط اقتصادی، تجاری، اطلاعاتی و امنیتی، زمینه نفوذ و دستیابی به منابع استراتژیک کشورهای آسیای مرکزی را به دست آورد. قزاقستان، سومین تأمین‌کننده کالاهای رژیم صهیونیستی در غرب آسیا و بزرگترین شریک تجاری آن در آسیای مرکزی است. صهیونیست‌ها علاقه ویژه‌ای به این کشور دارند و سالانه نزدیک به ۶۰۰ میلیون دلار از قزاقستان واردات انجام می‌دهند. قزاقستان تأمین‌کننده ۲۵ درصد از نفت خام مورد نیاز رژیم صهیونیستی است (جروزالم‌پست، ۲۰۱۰). شاید

با افزایش روابط رژیم صهیونیستی با کشورهای حاشیه خلیج فارس و تأمین نفت مورد نیاز از آن‌ها، رژیم کمتر به قزاقستان و آذربایجان فکر کند. به‌ویژه که با برقراری روابط سیاسی و اقتصادی با کشورهای عربی، مشروعیت این رژیم می‌تواند در منطقه به ظاهر افزایش یابد.

تا پایان سال ۲۰۲۱، ۹۳ شرکت صهیونیستی ثبت شده در قزاقستان فعال بودند. سفیر رژیم صهیونیستی، اسرائیل و قزاقستان را در آسیای مرکزی مکمل‌های یکدیگر می‌داند (ساتوبالدینا، ۲۰۲۲). از سال ۲۰۰۴، هر ساله نیروهایی در حوزه کشاورزی، مدیریت، معدن، اقتصاد و تجارت از قزاقستان به رژیم صهیونیستی اعزام و پس از آموزش، بازگشته‌اند. وزارت خارجه رژیم صهیونیستی اعلام کرد که در سال ۲۰۲۲، ۹ جلسه مشترک برای توسعه روابط اقتصادی و تجاری با قزاقستان برگزار شده که در حوزه‌های کشاورزی، توریسم، نفت، گاز، انرژی-های نو، توسعه زیرساخت‌های ارتباطی، تجارت الکترونیک و... بوده است. سفارت قزاقستان در رژیم صهیونیستی، برخی اخبار و اطلاعات همکاری با این رژیم را منتشر می‌کند. بر اساس گزارش بانک ملی قزاقستان، رژیم صهیونیستی از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۹، ۲۲۰ میلیون دلار در قزاقستان و قزاقستان نیز در همین دوره، ۱۴٫۶ میلیون دلار در رژیم صهیونیستی سرمایه‌گذاری کرده است. رژیم در زمینه‌هایی چون نصب دستگاه‌های شیرین‌سازی آب دریا، احداث مجتمع پرورش و فرآوری گوشت بوقلمون، احداث گلخانه، پروژه‌های آبیاری قطره‌ای، دامداری، طیور و باغداری در قزاقستان فعال است.

شبه‌جزیره عربستان

با آنکه رژیم صهیونیستی از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹، هیچ وارداتی از امارات نداشت، به یک باره طی سال‌های ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱، به ترتیب ۱۱۷ میلیون دلار و یک میلیارد و ۱۶ میلیون دلار واردات انجام داد. این میزان، در تاریخ کشورهای عربی سابقه نداشت. امارات در سال ۲۰۲۱، دومین تأمین‌کننده کالاهای رژیم صهیونیستی در منطقه و هجدمین در جهان بود. با عادی‌سازی روابط در سال ۲۰۲۰، توافق‌نامه‌های اقتصادی و تجاری آشکاری میان آن دو امضا شد و در رسانه‌های جهانی و منطقه‌ای انعکاس فراوانی یافت (هاآرتص، ۲۰ اکتبر ۲۰۲۰). توافقات، با نخستین پرواز تجاری از مبدأ رژیم صهیونیستی به خاک امارات شکل تازه‌ای یافت. رژیم صهیونیستی با آنکه از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹، ۸۰ میلیون دلار به امارات صادرات انجام داده بود و در سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۷، میزان

صادرات صفر بود، به یکباره در سال ۲۰۲۰، این رقم به ۷۴ میلیون دلار و در سال ۲۰۲۱، به ۳۸۵ میلیون دلار رسید. این مهم نشان از عزم جدی امارات در عادی‌سازی روابط و پشت کردن به آرمان فلسطین است. تا پیش از توافق ابراهیم^۱، شهروندان صهیونیستی به جز برای پروازهای ترانزیتی حق ورود به خاک امارات را نداشتند.

تا پیش از قرارداد ابراهیم، شرکت‌های صهیونیستی تنها با شرکای سوم در خاک امارات فعالیت تجاری داشتند؛ اما با برداشتن محدودیت‌ها، این شرکت‌ها مستقیم وارد فعالیت تجاری در امارات شدند (جروزالم‌پست، ۲۰۲۲). در سال ۲۰۲۰، یک نهاد تجاری به نام شورای تجاری امارات-رژیم صهیونیستی ایجاد شد. این نهاد، یک چتر حمایتی برای بیش از ۳۰۰۰ مدیر و متخصص اقتصادی است (گلف‌نیوز، ۱۱ اکتبر ۲۰۲۰). در همین سال، شرکت تجاری صهیونیستی دفاتر خود را در امارات ثبت کرده و ۲۵۰ شرکت اماراتی تجارت با رژیم را آغاز کردند (العربیه، ۲۴ سپتامبر ۲۰۲۰). در بهار ۲۰۲۲، رژیم صهیونیستی و امارات مذاکرات در زمینه تجارت آزاد را نهایی کردند که قرار است تا ۹۵ درصد از پرداخت عوارض گمرکی معاف شوند (رویترز، اول آوریل ۲۰۲۲). تمرکز و تأکید بر مناسبات اقتصادی نشان می‌دهد، دو طرف برای اقتصاد اهمیت قائل هستند. البته حضور ممتد و بیشتر رژیم صهیونیستی در خلیج فارس، نگرانی‌های ایران را بیشتر خواهد کرد. امارات هرچند در کوتاه‌مدت بتواند از مزیت‌های رژیم استفاده کند، اما در بلندمدت، همچون همسایگان آن، اسیر بلندپروازی‌ها و زیاده‌خواهی‌های صهیونیست‌ها شده و از مقبولیت آن در جهان اسلام کاسته خواهد شد. از دیگر همکاری‌های اقتصادی، شکل‌یابی کریدور امنیت غذایی «I 2U»^۲ است. قدرت‌های ترانزیتی منطقه «منا» یعنی رژیم صهیونیستی، امارات و هند با حضور ایالات متحده، به دنبال ایجاد زنجیره غذایی پایدار هستند (بیات، ۱۴۰۱).

نخستین رابطه رسمی میان بحرین و رژیم صهیونیستی در حوزه اقتصادی به سال ۱۹۹۴ باز می‌گردد که پس از قرارداد نخست اسلو، دفاتر تجاری را در پایتخت‌های یکدیگر افتتاح کردند. این دفاتر در سال ۲۰۰۰ و پس از انتفاضه، از سوی بحرین و در اعتراض به سرکوب مردم فلسطین تعطیل شد. تا زمان امضای قرارداد ابراهیم، بحرین و رژیم صهیونیستی رابطه رسمی تجاری با

۱ قرارداد ابراهیم، در سال ۲۰۲۰، مشهورترین ارتباط سیاسی و به اصطلاح عادی‌سازی روابط بود که رژیم صهیونیستی با دو کشور امارات متحده و سپس بحرین منعقد نمود. این قرارداد در کاخ سفید امضا شد.

یکدیگر نداشتند. کل سهم کالاهای صهیونیستی در بحرین از ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰، کمتر از ۲ میلیون دلار بود. با آشکارسازی روابط در سال ۲۰۲۱، بحرین ۳٫۸ میلیون دلار کالا از رژیم صهیونیستی وارد کرد و مناسبات خود با رژیم را وارد عرصه تازه ای نمود. در بیانیه کاخ سفید که در سپتامبر ۲۰۲۰ میان بحرین و رژیم صهیونیستی امضا شد، بیشترین تفاهم ها در زمینه مسائل اقتصادی و تجاری، خدمات هوایی، کشاورزی، ارتباطات از راه دور، خدمات پستی، ویزا، خدمات مالی، همکاری وزارتخانه های امور خارجه و اتاق بازرگانی است (کاخ سفید، ۲۰۲۰).

رژیم صهیونیستی از ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳، ۲٫۴ میلیون دلار به عربستان صادرات داشته و پس از آن هیچ صادراتی به این کشور انجام نشده است. این رقم هرچند ناچیز است، اما با توجه به مسئله موجودیت رژیم صهیونیستی، قابل تأمل است. در واردات کالا از عربستان نیز هیچ آماری ثبت نشده؛ اما چه بسا روابط پنهان اقتصادی میان آن دو برقرار باشد. چنانکه در جولای ۲۰۲۲، طی یک توافق محرمانه و با تلاش ایالات متحده برای پیشبرد صلح اعراب و رژیم صهیونیستی، دو طرف توافق کردند که از حریم هوایی یکدیگر برای مقاصد تجاری و عبور هواپیماهای مسافری و باری استفاده کنند. این قرارداد برای هر دو اهمیت دارد و زمینه عادی سازی روابط تجاری میان رژیم اشغالگر و سعودی ها را در سایر حوزه های اقتصادی و تجاری فراهم می کند (ووانیوز، ۲۰۲۲). گویا این توافقنامه حتی پیش از این تاریخ اجرایی شده بود. چنانکه اداره کل هوانوردی برای پرواز ایر ایندیا در ۲۲ مارس ۲۰۱۸، آن را اعلام کرده بود (وارادان، ۲۰۱۸؛ اسپسیا، ۲۰۲۰).

بین سال های ۱۹۹۴ تا ۲۰۰۰ میلادی، روابط اقتصادی غیررسمی بین عمان و رژیم صهیونیستی برقرار بود (جروزالم پست، ۲۰۲۲/۱۲/۲۶). از سال ۲۰۰۰ و با انتفاضه دوم، عمان همه روابط غیررسمی خود را تعلیق و اعلام کرد تا زمان تشکیل کشور مستقل فلسطینی از برقراری رابطه خودداری خواهد کرد. از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱، عمان ۸۷۰ هزار دلار از رژیم صهیونیستی واردات داشت که این میزان تنها در سال های ابتدایی یعنی ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳ بود. از رژیم صهیونیستی به عمان هیچ گونه صادراتی انجام نشده و اگر شده، پنهانی و یا از طریق واسطه های بین المللی بوده است. در واردات کالا از عمان نیز رژیم صهیونیستی هیچ گونه وارداتی نداشته است. عمان برقراری هرگونه رابطه سیاسی و اقتصادی رسمی با رژیم صهیونیستی را منوط به تأمین حقوق مردم فلسطین نموده و مشارکت فعالانه ای در فرآیند بایکوت آن توسط اتحادیه عرب داشته است. اما برخی

شرکت‌های هواپیمایی تل‌آویو و ایلات از رژیم صهیونیستی به دو شهر مسقط و صلاله، پرواز مستقیم دارند (اسکای اسکنر، ۲۰۲۰). موضوعی که نشان از ارتباط دو سویه دارد.

طبق اعلام وزارت خارجه قطر، تا زمان پیشرفت در روند صلح فلسطین، هیچ برنامه‌ای برای بازسازی روابط اقتصادی، سیاسی و تجاری با رژیم صهیونیستی وجود ندارد. اما دو طرف از سال ۱۹۹۶ اقدام به گسترش روابط اقتصادی و تجاری نمودند که تا سال ۲۰۰۸ ادامه داشت. از سال ۲۰۰۹، قطر روابط تجاری با رژیم صهیونیستی را کاهش داد. در سال ۲۰۱۰، پیشنهاد کرد، اجازه بازگشایی دفتر اقتصادی این رژیم در دوحه را خواهد داد، به شرطی که رژیم صهیونیستی نیز به قطر اجازه دهد مصالح ساختمانی و پول به غزه بفرستد. پیشنهادی که به دلایل امنیتی رد شد (راوید، ۲۰۱۰). در سال ۲۰۲۱، قطر و رژیم صهیونیستی یک قرارداد تجاری محرمانه در زمینه تجارت الماس امضا کرده‌اند (تسنیم، ۲۰۲۱؛ و زاکن، ۲۰۲۱). در سال ۲۰۲۲ نیز رژیم صهیونیستی به یک شرکت قطری اجازه داد تا در حفاری گاز طبیعی در مخزن کُنا-صیدون مشارکت کند (جروزالم‌پست، ۲۰۲۲/۱۱/۲۲). طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳، قطر ۲٫۴ میلیون دلار و در سال ۲۰۱۸، ۷۰۰ هزار دلار واردات از رژیم صهیونیستی داشت. در دیگر سال‌ها هیچ وارداتی گزارش نشده است. بیشتر صادرات، ماشین‌آلات، تجهیزات کامپیوتری و ابزار پزشکی بود. بر اساس گزارش اداره مرکزی آمار رژیم صهیونیستی، واردات رژیم از قطر در سال ۲۰۱۳ بالغ بر ۳۵۳۰۰۰ دلار بود. هرچند شکل نگرفتن رابطه رسمی اقتصادی میان دو طرف می‌تواند ناشی از خواست قطر باشد؛ اما ظاهراً قطر تمایل دارد روابط اقتصادی پنهانی خود را با رژیم حفظ کند.

کویت در برابر عادی‌سازی روابط مقاومت می‌کند و فاقد هرگونه رابطه اقتصادی مستقیم با رژیم صهیونیستی است. رژیم از ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳، ۳ میلیون و ۱۶۰ هزار دلار به کویت صادرات داشت. از ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۲ نیز ارتباط اقتصادی قطع بود. طی ۱۳ سال گذشته، رژیم صهیونیستی هیچ کالایی از کویت وارد نکرده است. ظاهراً کویت علاقه‌ای هم ندارد؛ چنانکه در سال ۲۰۱۴ به علت مشارکت رژیم صهیونیستی در کنفرانس اقتصادی انرژی‌های تجدیدپذیر در امارات، این کنفرانس را تحریم کرد (جروزالم‌پست، ۲۰۱۴/۰۱/۱۹). کویت در سال ۲۰۱۴، سیاست بایکوت اقتصادی رژیم صهیونیستی را در پیش گرفت (گلف‌نیوز، ۲۰۱۴) و عرضه و مصرف کالاهایی که از مبدأ

رژیم صهیونیستی صادر شده‌اند را ممنوع کرد. در سال ۲۰۲۲، کویت تصمیم گرفت به تحریم دریایی کشتی‌هایی بپردازد که در حال حمل کالا از مبدأ یا به مقصد رژیم صهیونیستی هستند (خبرگزاری فارس، ۲۰۲۲ میلادی). این تصمیم در دسامبر ۲۰۲۱، توسط دولت کویت اعلام (آی‌۲۴ نیوز، ۵ دسامبر ۲۰۲۱) و در ۳۱ جولای ۲۰۲۲، تمدید شد (عرب تایمز، ۲۰۲۲).

رژیم صهیونیستی و یمن فاقد هرگونه رابطه سیاسی و اقتصادی هستند و همواره از زمان تشکیل رژیم، مواضع خصمانه‌ای را بر علیه یکدیگر ابراز کرده‌اند. تقریباً هیچ صادراتی از رژیم صهیونیستی به یمن طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۲ انجام نشده و اگر شده، از طریق واسطه‌های بین‌المللی است. چنانکه صادرات کالاهای صهیونیستی به این کشور طی ۱۲ سال کمتر از ۳۵۰ هزار دلار است. این رقم در تجارت بین‌الملل ناچیز است. با توجه به رسمیت نشناختن رژیم صهیونیستی توسط یمن، شکل نگرفتن هرگونه رابطه اقتصادی رسمی میان آن‌ها نیز برای یمنی‌ها از اولویت برخوردار است. در واردات کالا از یمن نیز داده‌ها نشان می‌دهد، هیچ صادراتی از یمن انجام نشده است.

عراق و منطقه شامات

در برقراری روابط اقتصادی با رژیم صهیونیستی، اردن را می‌توان در کنار مصر پیشروترین کشور عرب دانست. بیشترین قراردادهای همکاری در زمینه‌های مختلف نظیر آب، انرژی و حمل‌ونقل، میان اردن و رژیم صهیونیستی امضا شده است. از زمان امضای قرارداد صلح در سال ۱۹۹۴، دو طرف به گسترش روابط اقتصادی با یکدیگر پرداخته‌اند. یکی از مفاد قرارداد صلح، توسعه مناطق صنعتی تأیید شده در خاک اردن است. بر اساس قرارداد میان آمریکا و رژیم صهیونیستی، شرکت‌هایی که از قطعات و تجهیزات ساخت رژیم صهیونیستی استفاده کنند، می‌توانند بدون پرداخت عوارض گمرکی به آمریکا صادرات داشته باشند. در نتیجه اردن کوشیده از این قانون استفاده کند. از زمان تشکیل این شهرک‌های صنعتی در سال ۲۰۱۰، برآورد شده که حداقل ۳۶۰۰۰ شغل در اقتصاد اردن ایجاد شده است (جروزالم‌پست، ۲۰۱۳). از همان آغاز، اخوان‌المسلمین از اردن خواست که این شهرک‌ها را تعطیل کند؛ اما حکومت آن را نپذیرفت.

در سال ۲۰۱۳، رژیم صهیونیستی به اردن اجازه داد تا با استفاده از بندر حیفّا به صادرات و واردات کالا از مبدأ و مقصد عراق و ترکیه بپردازد. پیش از آن، اردن از خاک سوریه استفاده می‌-

کرد که با وقوع جنگ داخلی مختل شد. اردن با آنکه در کنار کشورهای نفتی قرار دارد، اما به دلیل کم‌هزینه بودن و بی‌اعتمادی به همسایگان عرب، طی دو توافقنامه در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۶، تصمیم به خرید گاز از رژیم صهیونیستی گرفت. اقدامی که با واکنش‌های داخلی مواجه شد (الخالدی، ۲۰۲۰). دولت این قرارداد را اقتصادی می‌دید و از کاهش هزینه‌های انرژی می‌گفت (العربی، ۴ دسامبر ۲۰۱۶)؛ اما مخالفان از وابستگی به رژیم صهیونیستی بیمناک بودند (التهان، ۲۰۱۶). اعتراض‌ها نشان می‌دهد، مردم همچنان مخالف سرسخت روابط اقتصادی و سیاسی با رژیم صهیونیستی هستند. قرارداد گازی سال ۲۰۱۴، مخفیانه امضا شد و ارزش آن ۵۰۰ میلیون دلار بود (بوستانین، ۲۰۱۹). دولت اردن در سپتامبر ۲۰۱۶ نیز قراردادی ۱۵ ساله برای خرید ۴۵ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی از رژیم صهیونیستی امضا کرد (جردن تایمز، ۵ ژوئیه ۲۰۱۸).

در زمینه آب، تفاهم‌نامه‌های چندی میان دو طرف امضا شده که نخستین آن در ۹ دسامبر ۲۰۱۳ بود. این تفاهم‌نامه شامل طرح‌هایی برای ساخت ۸۰ میلیون متر مکعب کارخانه شیرین‌سازی آب دریا در عقبه است. اجرای فاز اول این پروژه در سال ۲۰۱۸ آغاز و در سال ۲۰۲۰ به پایان رسید (وزارت دفاع رژیم صهیونیستی، ۲۰۲۰). بر اساس یک قرارداد تجاری سه جانبه دیگر میان رژیم صهیونیستی، اردن و امارات در سال ۲۰۲۱، قرار است یک شرکت اماراتی اقدام به ساخت نیروگاه خورشیدی در اردن نماید. برق تولیدی این نیروگاه به رژیم صهیونیستی صادر و در مقابل اردن، آب تصفیه شده از رژیم صهیونیستی دریافت خواهد کرد (جروزالم‌پست، ۲۰۲۱/۱۱/۲۲).

رژیم صهیونیستی و سوریه از ابتدا فاقد هرگونه رابطه رسمی اقتصادی با یکدیگر بودند. با این وجود برخی گذرهای مرزی در محدوده بلندی‌های جولان گزارش می‌شود. در سال ۲۰۱۰، سوریه موافقت کرد که ۱۰ هزار تن سیب از مزارع دروز در بلندی‌های جولان به خاک سوریه وارد شود. در همان سال، یک قرار ۲۵ ساله میان رژیم صهیونیستی و سوریه امضا شد که طبق آن سوریه موافقت کرد تا بخشی از نیازهای آب شهرک‌های مستقر در بلندی‌های جولان را تأمین نماید (هاآرتص، ۲۴ فوریه ۲۰۱۰). واردات سوریه از رژیم صهیونیستی در چهار مقطع ۲۰۱۰، ۲۰۱۱، ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳، ۳۴ میلیون دلار بود. از سال ۲۰۱۴ و با توجه مسائل داخلی سوریه، هیچ وارداتی از رژیم صهیونیستی انجام نشده و ارتباط با رژیم به طور کامل قطع شده است. البته این آمارها مربوط

به روابط دروزی های جولان با دولت سوریه بود که حاضر به برقراری روابط با رژیم صهیونیستی نیستند و با این رژیم واگرایی عمیقی دارند (صابری، ۱۴۰۱).

روابط اقتصادی با فلسطین که اشاره به نواحی خودگردان تحت کنترل فتح دارد، پیچیده است. به سبب شرایط تحمیلی رژیم صهیونیستی بر اقتصاد این نواحی، ارزیابی دقیق سطح، کیفیت و کمیت روابط اقتصادی دشوار است. از سال ۲۰۰۹، تلاش های محدودی برای توسعه روابط تجاری دوجانبه انجام شد که به سبب نوع تقسیم اراضی و کارکرد نواحی اقتصادی جزئیات دقیقی از آنها در دست نیست. گویا ارزش روابط اقتصادی میان نواحی خودگردان و رژیم صهیونیستی به بیش از ۴,۳ میلیارد دلار می رسد که سهم رژیم صهیونیستی ۳,۵ میلیارد دلار و سهم فلسطین ۸۱۶ میلیون دلار است (یمن تایمز، ۱۱ ژوئن ۲۰۱۴). روابط اقتصادی غیررسمی نیز میان دو طرف وجود دارد. فلسطینی ها بیشترین ارتباط اقتصادی را با رژیم صهیونیستی دارند. این اتفاق در غزه و کرانه باختری نمایان است. آب، برق و بسیاری از اقلام غزه از طریق رژیم صهیونیستی تأمین می شود و کرانه باختری نیز به رژیم صهیونیستی وابسته است (صابری، ۱۴۰۱).

لبنان به سبب دشمنی تاریخی با رژیم صهیونیستی، فاقد هرگونه رابطه اقتصادی با آن است و در عمل هرگونه ارتباط اقتصادی میان لبنان و رژیم صهیونیستی از طریق مرزهای بین المللی غیرممکن است. تقریباً هیچ گونه تبادل تجاری و اقتصادی میان دو کشور انجام نشده و اگر شده، از طریق واسطه های بین المللی است. با توجه به رسمیت نشناختن رژیم صهیونیستی توسط لبنان، عدم رابطه اقتصادی رسمی برای لبنان از اولویت برخوردار است.

رژیم صهیونیستی از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳، ۵,۱ میلیون دلار به عراق صادرات داشت. عمده این کالاها گویا به اقلیم کردستان صادر شده است. از سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۲ نیز هیچ گزارشی در زمینه همکاری تجاری و اقتصادی دوجانبه، مشاهده نشد. اما روابط اقتصادی این رژیم با کردستان عراق، می تواند زمینه ساز تحقق اهداف رژیم صهیونیستی در منطقه باشد (اخوان کاظمی و دیگران، ۱۳۹۶: ۲۱ و نصری و رضایی، ۱۳۹۹: ۱۹۷-۱۶۸). کردستان عراق به رژیم صهیونیستی از طریق ترکیه و با واسطه نفت می فروشد (رضوی، ۱۴۰۱). اما در عراق لابی یهودی از گذشته فعال بود. لابی یهودی عراق روی لابی ایران نیز اثر می گذاشت. یعنی یهودیانی که از ایران می خواستند به فلسطین مهاجرت کنند البته قبل از اشغال فلسطین از طریق لابی عراق می رفتند؛ یا مثلاً کسانی که از یهودیان ایران در آن زمان حمایت می کردند، یهودی های عراقی بودند که این را شکل دادند. لذا

وجه پنهان اقتصادی در عراق هم می‌تواند باشد. هرچند نشانه‌ای نداریم و آمار صفر است و حشدالشعبی مخالف سرسخت آن است (سیدجعفر رضوی، ۱۴۰۱).

ترکیه

روابط اقتصادی ترکیه و رژیم صهیونیستی، فراتر از روابط سیاسی است. عمیقترین مناسبات رژیم در منطقه با ترکیه است و هر دو از آن رضایت دارند. حجم واردات کالا توسط ترکیه از رژیم صهیونیستی در کمترین میزان، ۱,۳ (۲۰۱۰) و حداکثر ۲,۷ میلیارد دلار (۲۰۱۴) است. ترکیه و رژیم صهیونیستی از سال ۱۹۴۹، روابط اقتصادی گسترده دارند. این روابط در سال ۱۹۹۷، با امضای یک قرارداد تجارت آزاد گسترش یافت. با وجود فرازوفرودهای سیاسی، هیچ عاملی بر مناسبات اقتصادی دو طرف تأثیر نگذاشته و هر دو بر آن تأکید دارند. روابط سیاسی ترکیه و رژیم صهیونیستی طی سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۶ و ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۲، متشنج بود. اما روابط اقتصادی حفظ شد. حجم واردات کالا از ترکیه توسط رژیم صهیونیستی طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱، بین ۲ تا ۶ میلیارد دلار است. ترکیه بزرگترین شریک تجاری رژیم صهیونیستی در منطقه است. موازنه تجاری با اختلاف بسیار به نفع ترکیه است (وزارت امور خارجه ترکیه، ۲۰۲۲). دفتر اقتصادی رژیم صهیونیستی در استانبول، بر فعالیت و تسهیل شرایط برای ۱۵۴۰ شرکت فعال تجاری در ترکیه نظارت دارد (وزارت امور خارجه رژیم صهیونیستی، ۶ ژوئیه ۲۰۲۲).

در سال ۲۰۱۹، ترکیه و لیبی، توافقنامه‌ای برای تحدید خطوط مرزهای دریایی خود امضا کردند. این توافقنامه با مخالفت رژیم صهیونیستی مواجه شد. رژیم آن را تهدیدی بر علیه امنیت ملی و تجارت جهانی خود قلمداد و تنش‌های جدیدی میان دو طرف آغاز شد (رویترز، ۲۳ دسامبر ۲۰۱۹). روابط رژیم صهیونیستی با قبرس و یونان، کشورهای همسایه و پرتنش ترکیه، رو به بهبودی است. حتی صهیونیست‌ها در مرزبندی‌های دریایی با این دو کشور، به سود آنان عمل کردند. اما نه قبرس و نه یونان و نه حتی جمع هر دو به اندازه مراودات رژیم صهیونیستی با ترکیه نیست. صهیونیست‌ها می‌کوشند با حفظ تعادل در روابط با این دو همسایه خود، به نوعی دست برتر را در روابط با ترکیه داشته باشد (کوکا، ۲۳ آگوست ۲۰۲۲). انرژی و ترانزیت آن از منطقه، نقطه نزدیکی و تلاش ترکیه برای عادی‌سازی روابط با رژیم صهیونیستی است.

افغانستان، جمهوری اسلامی ایران و پاکستان

افغانستان طی دهه گذشته مواضع ضدیهودی خود را حفظ کرده است. این کشور روابط رسمی اقتصادی در چارچوب قراردادهای همکاری نداشته و از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱، بین ۴٫۸ تا ۷ میلیون دلار واردات از رژیم صهیونیستی انجام داده است. همین مقدار نیز به دلیل تشویق دولت‌های غرب‌گرای افغانستان توسط آمریکا در سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ انجام شد که پای رژیم را به اقتصاد افغانستان باز کرد. برخی از اقلام افغانستان با واسطه از کشورهای سوم به رژیم صهیونیستی صادر شده که مهم‌ترین آن زعفران است. صهیونیست‌ها در افغانستان بیشتر به حوزه زیرساخت، مثل معادن توجه دارند. افغانستان در لیتیوم که ماده اصلی باتری موبایل است معدن دارد.

هیچ زمینه‌ای برای ایجاد روابط اقتصادی ایران با رژیم صهیونیستی نبوده و در دوازده سال گذشته نیز هیچ سندی منتشر نشده است. اما برخی سرمایه‌گذاری‌های مشترک پیش از انقلاب اسلامی، سبب شده تا ناخواسته ایران درگیر مسائل حقوقی و اقتصادی با رژیم صهیونیستی شود. برای نمونه، خط لوله ایلات- اشکلون، در سال ۱۹۶۹، با سرمایه‌گذاری مشترک ایران و رژیم صهیونیستی راه‌اندازی شد. این خط لوله ۲۵۴ کیلومتر طول و ایران در ۵۰ درصد از ساخت و مالکیت آن سهم دارد. با وقوع انقلاب اسلامی، امکان استفاده از این خط لوله فراهم نشد و در سال ۱۹۹۴، ایران نخست به دادگاهی در فرانسه و سپس به دادگاه حکمیت بین‌المللی سوئیس شکایت کرد. دادگاه پس از دو دهه، در دسامبر ۲۰۱۲، رژیم صهیونیستی را به پرداخت ۱٫۱ میلیارد دلار غرامت محکوم کرد (رویترز، ۱۱ آگوست ۲۰۱۶). وزارت دارایی رژیم صهیونیستی در یک بیانیه اعلام کرد: «بر اساس قانون تجارت با دشمن، انتقال پول به دشمن ممنوع است» و از پرداخت این غرامت خودداری کرد (هاآرتص، ۲۰ می ۲۰۱۵). در دولت روحانی و احمدی‌نژاد، جنبش‌های دانشجویی اشاره داشتند که برخی از شرکت‌ها در ایران کالاهای صهیونیستی می‌فروشنند. این همان وجه پنهان اقتصادی رژیم صهیونیستی حتی در ایران است (سیدجعفر رضوی، ۱۴۰۱).

پاکستان و رژیم صهیونیستی رابطه مستقیم اقتصادی و تجاری با یکدیگر ندارند. آن‌ها موافقتنامه یا اسناد همکاری اقتصادی نیز رد و بدل نکرده‌اند. رژیم صهیونیستی طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱، ۵٫۵ میلیون دلار به پاکستان صادرات داشته و در مقابل، هیچ وارداتی از این کشور انجام نشده است. چالش‌ها و مشکلات اقتصادی پاکستان، راهبرد قوی صهیونیست‌ها برای جلب پاکستان به سوی عادی‌سازی روابط است (دفنس‌پست، ۱۰ ژوئن ۲۰۲۲). مسائل پاکستان و رژیم صهیونیستی بیش از آنکه اقتصادی و فرهنگی باشد، ایدئولوژیک و ژئوپلیتیک است.

بحث و نتیجه‌گیری

الف) نتیجه‌گیری: اقتصاد، یکی از چالش‌های مهم کشورهای منطقه است. رژیم صهیونیستی با توان اقتصادی خود، از این چالش کشورهای منطقه در راستای منافع سیاسی و امنیتی خود سود برده است. عدم مشروعیت رژیم صهیونیستی در میان توده مردم سبب شده تا تلاش‌های اقتصادی رژیم در منطقه چندان به بار ننشیند. گرایش دولت‌ها به این رژیم مسئله‌ای اساسی است و اقتصاد یکی از بهانه‌های دولت‌های منطقه است. برای سنجش ارتباطات و نفوذ اقتصادی رژیم صهیونیستی در کشورهای غرب آسیا، طی یک دهه گذشته، ناگزیریم، کشورهای فوق را در پنج طیف بر اساس تعامل و یا نفوذ عالی رژیم و تقابل سخت نسبت به دیگر کشورهای منطقه دسته‌بندی کنیم.

ترکیه قوی‌ترین ارتباطات اقتصادی را با رژیم صهیونیستی داشته و پس از آن، کشورهای آذربایجان، اردن، ازبکستان، قزاقستان و گرجستان قرار دارند. در آخرین طیف نیز کشورهای ایران، پاکستان، کویت، لبنان و یمن قرار می‌گیرند. شاخص‌های طیف اقتصادی، انواعی از میزان مراودات تجاری، سرمایه‌گذاری، قراردادهای نظامی و... است. برخی از کشورهای منطقه با بروز انواعی از نشانه‌ها در روابط تعاملی و یا تقابلی با رژیم صهیونیستی، پنهان یا آشکار، اقدام به برقراری روابط اقتصادی با این رژیم کرده‌اند. تاجیکستان، ترکمنستان، بحرین، قرقیزستان، قطر، عراق، عربستان و عمان از جمله این کشورها هستند که نیاز است با حساسیت بیشتری رفتار آن‌ها را زیر نظر داشت. جدول شماره ۱، طیف‌بندی کشورهای منطقه غرب آسیا از نظر موقعیت و نفوذ اقتصادی رژیم صهیونیستی در آن‌ها

(۵) تعامل قوی	(۴) تعامل	(۳) میانه	(۲) تقابل	(۱) تقابل قوی
ترکیه	آذربایجان، اردن، ازبکستان، قزاقستان و گرجستان	ارمنستان، امارات، بحرین، فلسطین، قرقیزستان، تاجیکستان، قطر، ترکمنستان	افغانستان، سوریه، عراق، عربستان و عمان	ج.ا.ایران، پاکستان، یمن کویت و لبنان

طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۲، رژیم صهیونیستی به زعم خود دستاوردهای فراوانی در برقراری روابط با کشورهای منطقه با استفاده از اهرم اقتصادی داشته است. امضای قرارداد ابراهیم، در سال ۲۰۲۰ از آن جمله است (کمالی و دیگران، ۱۴۰۳: ۳۲-۷). در آسیای مرکزی نیز رژیم صهیونیستی همچنان نفوذ خود را برقرار ساخته است. سطح روابط با رژیم صهیونیستی را می‌توان حداکثر تعاملی، با کشورهای قزاقستان و ازبکستان دید. هرچند دلیل اصلی نفوذ رژیم در کشورهای منطقه،

ایران هراسی و خدشه به جبهه مقاومت است، اما الگوی نفوذ رژیم، تحت تأثیر نیازهای توسعه‌ای و اقتصادی کشورهای منطقه است. استفاده از نقاط ضعف کشورها و ایجاد یک چشم‌انداز برای پرکردن خلاء و ضعف آن‌ها، یک واقعیت اساسی برای نزدیکی به دولت‌های منطقه است.

راهبردهای کلان اقتصادی رژیم صهیونیستی در منطقه، تلاش برای تبدیل به هاب انرژی و ترانزیت، تقویت قدرت تکنولوژیک، نفوذ در نهادهای علمی، فنی و اقتصادی، تحکیم و تقویت قدرت اقتصادی و گسترش روابط اقتصادی با کشورهای منطقه است. اقدامات رژیم برای گسترش نفوذ در کشورهای منطقه طی سال‌های اخیر با تغییرات محسوسی همراه بوده و این تغییرات به‌ویژه در بخش فعالیت‌های اقتصادی، گسترده‌تر شده است. رژیم صهیونیستی به دلیل دسترسی به تکنولوژی‌های روز آمریکا، در لبه علم قرار دارد. تحرک و قدرت اقتصادی، تکنولوژیک و علمی، توسعه‌یافتگی ظاهری و...، سیمای دلپذیری از آن برای برخی دولت‌های منطقه پیش چشم گذاشته است؛ اما این ظاهر دلفریب، هنوز نتوانسته سرشت امنیتی و اشغالگری رژیم صهیونیستی را در نزد مردم منطقه بهبود بخشد. با آنکه رژیم صهیونیستی با عدم مشروعیت از سوی کشورهای مسلمان مواجه است، جلب نظر کشورهایی مانند ازبکستان، اردن و امارات به زعم این رژیم می‌تواند گامی در جهت بهبود بخشیدن به روابط سیاسی و اقتصادی باشد.

با توجه به نظریه کاستا برانلی که برای گسترش همگرایی منطقه‌ای به جای ابزارهای رقابتی و قدرتی، تأکید بر اهرم‌هایی نرم چون اقتصاد دارد و از آنجا که رژیم صهیونیستی از اهرم اقتصادی در عادی‌سازی روابط با کشورهای غرب آسیا طی دهه گذشته استفاده کرده و با جذابیت‌های اقتصادی فراوان این رژیم، باز مشاهده می‌شود که مردم و کشورهای منطقه در برابر این جذابیت‌ها خودداری کرده و رژیم نتوانسته دستاوردهای دلخواه خود را از عامل اقتصادی داشته باشد.

ب) پیشنهاد: اقتصاد و فناوری‌های پیشرفته، ابزارهای رژیم صهیونیستی در ایجاد وابستگی چندلایه کشورهای منطقه به خود است؛ پیشنهاد می‌شود، راهبردهای عملیاتی برای نزدیک کردن کشورهای منطقه و تعاملات اقتصادی بیشتر با آن‌ها تدوین گردد. در این زمینه ترانزیت و به‌ویژه ترانزیت انرژی، توسعه کشورهای منطقه، گردشگری، کشاورزی، صنعت، بهداشت و درمان، اهمیت بیشتری دارند. همچنان که جمهوری اسلامی ایران در راهبردهای سیاسی و امنیتی، دست بالا را در رقابت با این رژیم داشته، با تدوین راهبردهای اقتصادی می‌توان ضمن دور کردن کشورهای منطقه از رژیم، ثبات و امنیت بیشتر را برای آنان تأمین کرد.

منابع

الف- فارسی

- احمدی، وحیده (۱۳۹۶). اسرائیل و کشورهای پیرامونی؛ نفوذ امنیتی با پوشش اقتصادی، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، دوره ۲۰، شماره ۲، صص ۱۳۵-۱۱۳.
- امیدی، علی و مصطفی خیری (۱۳۹۵). تأثیر روابط جمهوری آذربایجان و اسرائیل بر امنیت ملی ایران، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، دوره ۱۹، شماره ۲، صص ۱۵۸-۱۳۷.
- اخوان‌کاظمی، مسعود، فرزاد رستمی و حامد شاهملکی (۱۳۹۶). «تحلیل رابطه اسرائیل و کردستان عراق و پیامدهای امنیتی آن برای جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه جستارهای سیاسی معاصر*، سال ۸، شماره ۴، صص ۲۶-۱.
- بیات، محمد (۱۴۰۱). «دالان غذایی هند- خاورمیانه»، ۱۴ شهریور ۱۴۰۱، سایت ایراس، دسترسی: <https://www.iras.ir/?p=6292>
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۹۶). «اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک»، مشهد: پاپلی.
- رضایی، ابوذر (۱۴۰۰). *بررسی راهبرد امنیت ملی اسرائیل در خاورمیانه (۲۰۱۰-۲۰۱۸)*، رساله دکتری، به راهنمایی ارسلان قربانی شیخ‌نشین، کرج، دانشگاه خوارزمی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
- رضوی، سلمان (۱۴۰۱). مصاحبه تخصصی با نویسنده، تهران.
- رضوی، سیدجعفر (۱۴۰۱). مصاحبه تخصصی با نویسنده، تهران.
- زمانی فراهانی، محمدحسین (۱۳۹۷). *تحلیل وزن ژئوپلیتیکی اسرائیل در منطقه غرب آسیا*، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته جغرافیای سیاسی، استاد راهنما دکتر سیروس احمدی نوحدانی، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.
- سعادتقلی پورآذر، علی (۱۳۹۲). *نفوذ اسرائیل در منطقه قفقاز جنوبی و پیامدهای آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران*، رساله دکتری، به راهنمایی احمد دوست محمدی، تهران: دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
- سیف‌زاده، سیدحسین (۱۳۷۶). «نظریه‌های مختلف در روابط بین‌الملل»، تهران: قومس.
- شفیعی، عباس، زهره پوستین‌چی، ارسلان قربانی شیخ‌نشین و حسن خداوردی (۱۳۹۹). «بررسی روابط سیاسی- امنیتی جمهوری آذربایجان و اسرائیل و تأثیر آن بر امنیت ملی

- جمهوری اسلامی ایران (از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰)، *فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، سال سوم، شماره سوم (پیاپی ۱۱)، شماره صفحات، ۱۱۹۴-۱۱۷۹.
- شهلائی، ناصر، احمد مهرنیا و حسن ولی‌وند زمانی (۱۳۸۸). «*نظریه‌های راهبردی*»، تهران: دافوس آجا.
 - صابری، عبدالله (۱۴۰۱). مصاحبه تخصصی با نویسنده، تهران.
 - کالینز، جان. ام. (۱۳۸۸). «*استراتژی بزرگ، اصول و رویه‌ها*»، ترجمه کورش بایندر، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
 - کریمی‌پور، داوود (۱۴۰۰). راهبرد دیپلماسی اقتصادی اسرائیل در منطقه خلیج فارس، *مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل*، دوره چهارم- شماره ۲، صص ۵۸۰-۵۵۲.
 - کمالی، محمدرضا، امیرحسین الهامی و بابک نبی‌زاده (۱۴۰۳). تبیین تأثیر جنبه‌های اقتصادی توافق ابراهیم بر مؤلفه‌های امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه علمی مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی*، دوره ۱۴، شماره ۵۵، صفحه ۳۲-۷.
 - کمپ، جفری و رابرت هارکاوای (۱۳۸۳). «*جغرافیای استراتژیک خاورمیانه*»، ترجمه سیدمهدی حسینی متین، تهران، مرکز مطالعات راهبردی.
 - محمدیان، مهدی، حجت مهکویی، سارا فلاحتی و یوسف زین‌العابدین عموقین (۱۳۹۹). «تأثیر ظهور داعش بر وضعیت اقتصادی کشورهای منطقه لوانت، مورد اسرائیل»، *فصلنامه مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام*، سال ۲، شماره ۳، صص ۱۶۰-۱۳۱.
 - محمدی گرمخانی، سمیرا (۱۳۹۶). *معضل امنیت و راهبرد امنیتی اسرائیل و منطقه خلیج فارس*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مطالعات ایران، به راهنمایی مسعود اخوان کاظمی، کرمانشاه: دانشگاه رازی، دانشکده علوم اجتماعی و تربیتی.
 - نصری، قدیر و داود رضایی (۱۳۹۸). مهم‌ترین تهدیدات فراروی ج.ا.ایران در کردستان عراق، *فصلنامه مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی*، دوره ۹، ش ۳۷، صص ۱۹۷-۱۶۸.

ب- انگلیسی

- Alarabiya (4 December 2016). Jordan defends gas deal with Israel, <https://english.alarabiya.net/business/energy/2016/10/04/Jordan-defends-gas-deal-with-Israel>
- Alarabiya (24 September 2020). Open for business How UAE Israel

peace is driving deals at breakneck speed, <https://english.alarabiya.net/features/2020/09/24/Open-for-business-How-UAE-Israel-peace-is-driving-deals-at-breakneck-speed>

- Al-Khalidi, Suleiman (2020). *Jordan parliament passes draft law to ban gas imports from Israel*, JANUARY 19, 2020, <https://www.reuters.com/article/us-jordan-israel-gas-idUSKBN1ZIOH2>
- Aliyeva, Kamila (2017). *Israeli envoy tours regions to deepen economic cooperation*, <https://www.azernews.az/business/110269.html>.
- Arab Times online (31 July 2022). Kuwait maintains 'clear stance' on Israel boycott, <https://www.arabtimesonline.com/news/kuwait-maintains-clear-stance-on-israel-boycott/>
- Azernews (9 September 2014). Kyrgyzstan, Israel to activate economic ties, <https://www.azernews.az/region/70455.html>.
- Bassist, Rina (28 July 2022). *Israel tightens ties with Uzbekistan*, <https://www.al-monitor.com/originals/2022/07/israel-tightens-ties-uzbekistan>
- Bourtman, Ilya (2006). Israel and Azerbaijan's Furtive Embrace, *Middle East Quarterly*. 13 (3): 44–57.
- BustaniIn, Hisham (2019). *Exposing Jordan's Gas Deal with Israel*, <https://merip.org/2019/09/exposing-jordans-gas-deal-with-israel/>
- Central Asia News (12 March 2022). Kyrgyzstan calls on Israel to provide employment quotas for Kyrgyz citizens, <https://centralasia.news/14676-kyrgyzstan-calls-on-israel-to-provide-employment-quotas-for-kyrgyz-citizens.html>
- Chas W. And Freeman, Jr. (2022). About Spheres of Influence, Visiting Scholar, *Watson Institute for International and Public Affairs*, Brown University, <https://chasfreeman.net/about-spheres-of-influence/>
- Cook, Steven A. (23 August 2022). How Israel and Turkey Benefit from Restoring Relations, <https://www.cfr.org/in-brief/how-israel-and-turkey-benefit-restoring-relations>
- Costa Buranelli, Filippo (2018). Spheres of Influence as Negotiated Hegemony – The Case of Central Asia, *Geopolitics*, Volume 23, 2018 - Issue 2, pp 378- 403, <https://doi.org/10.1080/14650045.2017.1413355>.
- Embassy of the Republic of Kazakhstan in the State of Israel (2022). <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-tel-aviv/activities/2034?lang=en>
- Etzioni, Amitai (2015). Spheres of Influence: *A Reconceptualization*, *Fletcher Forum of World Affairs*, 39, pp. 119-122.
- *Gulfnews* (2014). kuwait launches probe into allegations over israeli potatoes, <https://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-launches-probe-into-allegations-over-israeli-potatoes-1.1279158>
- *Gulfnews* (2020, October, 11). Israeli official: Arab East Jerusalem can become regional tech R&D hub,

- <https://gulfnews.com/world/mena/israeli-official-arab-east-jerusalem-can-become-regional-tech-rd-hub-1.74496779>
- Hitchcock, William, Melvyn P. Leffler and Jeffry W. Legro (2016). **Shaper Nations**: Strategies for a changing World, the United States of America: Harvard University Press.
 - Jordan Times (5 July 2018). Israeli gas to Jordan expected in 2020, <http://jordantimes.com/news/local/israeli-gas-jordan-expected-2020-%E2%80%94official>
 - Kabar News Agency (17 September 2020). Israel ready to deepen bilateral relations with Kyrgyzstan, <http://en.kabar.kg/news/israel-ready-to-deepen-bilateral-relations-with-kyrgyzstan/>
 - <https://globaledge.msu.edu/countries/israel/tradestats>
 - <https://oec.world/en>
 - The Ministry of Foreign Affairs of Uzbekistan (15 December, 2021). Uzbekistan and Israel develop cooperation in water management system, https://www.dunyo.info/en/site/inner/uzbekistan_israel_develop_cooperation_in_water_management_systems-mP6.
 - <https://www.eapc.com/map.html>
 - Haaretz (2010, February, 14). Israeli druze minister Syria should give water to Golan towns, <https://www.haaretz.com/2010-02-14/ty-article/israeli-druze-minister-syria-should-give-water-to-golan-towns/0000017f-e272-df7c-a5ff-e27a43490000>
 - Haaretz (2015, May, 20). Israel ordered to pay iran 1 1 billion, <https://www.haaretz.com/2015-05-20/ty-article/report-israel-ordered-to-pay-iran-1-1-billion/0000017f-e796-d97e-a37f-f7f749990000>
 - Haaretz (2020, October, 20). Israeli pipeline operator signs preliminary deal to transport uae oil to Europe, <https://www.haaretz.com/israel-news/2020-10-20/ty-article/.premium/israeli-pipeline-operator-signs-preliminary-deal-to-transport-uae-oil-to-europe/0000017f-f4ca-d487-abff-f7fe07090000>
 - Haaretz (2021, August, 1). Israel wants to become a petroleum superpower, <https://www.haaretz.com/israel-news/2021-08-01/ty-article/.premium/israel-wants-to-become-a-petroleum-superpower-and-the-climate-crisis-can-wait/0000017f-db20-df9c-a17f-ff387d7f0000>
 - Israel Defense (2020). <https://www.israeldefense.co.il/en/node/27785>
 - I24news (5 December 2021). Kuwait bans entry of ships holding goods to and from Israel, <https://www.i24news.tv/en/news/middle-east/the-gulf/1638682569-kuwait-bans-entry-of-ships-holding-goods-to-and-from-israel>
 - Skyscanner (2020). routes israel to oman, <https://www.skyscanner.co.il/routes/il/om/israel-to-oman.html>
 - <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1400/09/06/2615528>
 - <https://www.un.org/en/desa/>

- https://www.washingtonpost.com/business/industries/israel-signs-deal-to-provide-azerbaijan-with-16-billion-in-military-equipment/2012/02/26/gIQAjtmQbR_story.html
- <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/azerbaijans-cooperation-israel-goes-beyond-iran-tensions>
- Hua Liao, Weihua Dong, Huiping Liu and Yuejing Ge (2015). Towards Measuring and Visualizing Sustainable National Power—A Case Study of China and Neighboring Countries, *ISPRS Int. J. Geo-Inf.* 2015, 4, 1672-1692; doi:10.3390/ijgi4031672.
- Israel Ministry of Foreign Affairs (2022). Georgia, mfa.gov.il.
- Israel Ministry of Foreign Affairs (6 July 2022). Israel to reopen economic office in Turkey, <https://www.gov.il/en/departments/news/israel-to-reopen-economic-office-in-turkey-6-jul-2022>
- Kehila News Israel (31 October 2016). Enjoying good relations with a Muslim state: Uzbekistan and-israel, <https://news.kehila.org/enjoying-good-relations-with-a-muslim-state-uzbekistan-and-israel/>
- Levite, Ariel. E. (2016). Israel, Strategic Vision Adrift, in Hitchcock, W. and Others, **Shaper Nations: Strategies for a changing World**, the United States of America: Harvard University Press.
- Liberman, Yoray (3 October 2021). **An Israeli in Afghanistan, Armed with a Camera**, <https://www-haaretz-com>.
- Maherramova, Aygun (10 December 2022). Israeli Biopharmax to build pharmaceutical factory in Kyrgyzstan, <https://en.trend.az/casia/kyrgyzstan/3679162.html>
- Mehdiyev, Elchin (7 April 2017). Azerbaijan, Israel abolishing double taxation, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/2739816.html>
- Murray, Williamson, Macgregor Knox and Alvin Bernstein (1994). **The making of strategy Rulers, states, and war**, Cambridge: Cambridge university press.
- Perry, Mark (2012). Israel's Secret Staging Ground, <https://foreignpolicy.com/2012/03/28/israels-secret-staging-ground/>
- Ravid, Barak (2010). **Israel rejects Qatar bid to restore diplomatic ties**, *Haaretz*, <http://www.haaretz.com/print-edition/news/israel-rejects-qatar-bid-to-restore-diplomatic-ties-1.290866>.
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs (2022). Economic and Commercial Relations with Israel, <https://www.mfa.gov.tr/economic-and-commercial-relations-with-israel.en.mfa>
- Reuters Staff (2016, August, 11). **Swiss court backs Iran in decades-old oil row with Israel**, <https://www.reuters.com/article/us-iran-israel-court-idUSKCN10M12F>
- Reuters Staff (2019, December, 23). Israel opposes Turkey-Libya maritime border accord, <https://www.reuters.com/article/us-israel->

turkey-greece/israel-opposes-turkey-libya-maritime-border-accord-idUSKBN1YR1VN

- Reuters Staff (2022, April, 1). Israel, UAE finalise 'milestone' free trade deal, <https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-says-uae-free-trade-deal-reached-2022-04-01/>
- Satubaldina, Assel (2022). Our Economies Are Complementary, Says Israeli Ambassador to Kazakhstan, <https://astanatimes.com/2022/08/our-economies-are-complementary-says-israeli-ambassador-to-kazakhstan/>
- Shirinov, Rashid (29 December 2016), Azerbaijan, Israel agree on air communication, <https://www.azernews.az/business/107072.html>.
- Specia, Megan (2020). Saudi Arabia Opens Airspace to Israeli Flights, <https://www.nytimes.com/2020/09/02/world/middleeast/saudi-airspace-israel-uae.html>
- The Defense Post (10 June 2022). Pakistan Israel, <https://www.thedefensepost.com/2022/06/10/pakistan-israel-ies/>
- The Embassy of the Republic of Uzbekistan in Israel (17 October, 2020). Uzbekistan, Israel hold talks on innovative development, https://uzbekembassy.com.my/eng/news_press/politics/uzbekistan_israel_hold_talks_on_innovative_development.html
- The Jerusalem Post (28 February 2013). Erdogan says Zionism crime against humanity, <https://www.jpost.com/Middle-East/Erdogan-says-Zionism-crime-against-humanity>
- The Jerusalem Post (19 January 2014). Kuwait boycotts Abu Dhabi energy conference attended by Zionist regime, <https://www.jpost.com/National-News/Kuwait-boycotts-Abu-Dhabi-energy-conference-attended-by-Zionist-regime-338624>
- The Jerusalem Post (8 October 2020). Israel and Jordan sign historic aviation agreement, <https://www.jpost.com/breaking-news/israel-and-jordan-sign-historic-aviation-agreement-645030>
- **The Jerusalem Post** (29 July 2021). <https://www.jpost.com/israel-news/azerbaijan-opens-trade-office-in-tel-aviv-30-years-after-forming-ties-675266>
- The Jerusalem Post (22 July 2021). **Israel Jordan sign climate cooperation agreement in dubai**, <https://www.jpost.com/environment-and-climate-change/israel-jordan-sign-climate-cooperation-agreement-in-dubai-685680>
- The Jerusalem Post (22 November 2022). News, <https://www.jpost.com/israel-news/article-723109>
- The Jerusalem Post (26 December 2022). News, <https://www.jpost.com/israel-news/article-725840>
- The White house (2020 B). **Joint Statement by the United States, the Kingdom of Bahrain, and the State of Israel**, October 19, available at:

- <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/jointstatement-united-states-kingdom-bahrain-state-israel/>
- Trading Economics (2022, January, 10). Exports and imports by Countries, <https://tradingeconomics.com/>
 - UN Comtrade (2022). Trade, <https://comtradeplus.un.org/>
 - Varadhan, Sudarshan (2018). *Air India says gets Saudi's nod to fly from New Delhi to Tel Aviv over Saudi airspace*, MARCH 7, 2018, <https://www.reuters.com/article/us-air-india-israel-saudi/air-india-says-gets-saudis-nod-to-fly-from-new-delhi-to-tel-aviv-over-saudi-airspace-idUSKCN1GJ24X>.
 - Yementimes (11 June 2014). Israel Increasing Imports From Palestinian, <https://web.archive.org/web/20140611235400/http://yementimes.com/en/1576/report/912/Israel-Increasing-Imports-From-Palestinian-Areas-Conference-aimed-at-fostering-better-business-ties.htm>
 - Zaken, Danny (2021). *Qatar, Israel reach agreement on diamond trade*, *Al-Monitor* <https://www.al-monitor.com/originals/2021/12/qatar-israel-reach-agreement-diamond-trade>
 - Živec, Katarina (2018). *Spheres of Influence - Spheres of Conflict?* <https://www.cep.si/wp-content/uploads/2018/08/Spheres-of-influence-spheres-of-conflict.pdf>.

COPYRIGHTS

2025 by the authors. Published by The National Defense University. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>